

CARTE ROMÂNEASCĂ VECHE
ÎN BIBLIOTECA CENTRALĂ A ASOCIAȚIUNII.
PREOCUPĂRI DE CONSTITUIRE A COLECȚIEI PÂNĂ LA 1950

Silviu Borș

Istoria bibliotecilor românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul celui următor ne oferă o literatură consistentă mai ales în ceea ce privește cadrul legislativ în care au luat ființă și s-au dezvoltat majoritatea marilor biblioteci românești, în special cele publice¹; interesante sunt preocupările de instituționalizare a bibliotecilor din prima parte a perioadei amintite, prin faptul că arată nivelul de preocupare al legiuitorilor față de educație și instruire prin instituționalizarea culturii, cât și prin faptul că, în sine, aceste colecții de publicații și documente (inclusiv constituirea lor) arată evoluția societății românești pe parcursul epocii moderne. Luate în ansamblu, bibliotecile românești cu caracter public din perioada cercetată erau subordonate unor instituții și societăți culturale, dinamica acestora fiind dependentă și descriind totodată dinamica instituțiilor care le patronau.

În Transilvania, prin înființarea în anul 1861 a „Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român”, cu toate structurile sale funcționale, alcătuite după modelul societăților similare germană și maghiară², fiecare dintre cele trei mari națiuni transilvane deținea propria bibliotecă națională; fiecare dintre cele trei grupuri etnice aspirau la alcătuirea de colecții specific naționale pe care să le pună apoi la dispoziția propriului public³. În cadrul Asociațiunii, biblioteca sa centrală se situa în vârful piramidei sistemului de biblioteci publice create implicând resurse materiale și umane apreciabile; mai mult, între mijloacele de culturalizare a publicului larg, biblioteca ocupa, cel puțin la nivel declarativ, un loc de primă importanță, aceasta constituindu-se, de altfel, și în primul patrimoniu cultural înființat de

¹ Vezi, în acest sens, Constantin Mătușoiu, Mihaela Hélène Dinu, *Istoria bibliotecilor din România în legi și documente*. Vol. I. (1817-1944), 593 p.; vol. II (1945-2000), 344 p. Constanța, Ex Ponto, 2001, lucrare care redă integral și fără intervenții din partea autorilor, textele reglementărilor.

² Este vorba de „Verein für Siebenbürgische Landeskunde”, înființată la Sibiu în 1840 și de „Societatea Muzeului Ardelean”, înființată la Cluj în 1859, care, un an mai târziu va dispune și de o bibliotecă proprie. După modelul primei societăți amintite, Asociațiunea stabilea organizarea de adunări generale anuale, existența unui bibliotecar în structurile sale funcționale fiind una tipică actelor de înființare a „Societății Muzeului Ardelean”. Apud James P. Niessen, „Museums, Nationality, and Public Research Libraries in Nineteenth-Century Transylvania”, în *Libraries & the Cultural Record*, Vol. 41, No. 3 (Summer 2006), p. 317 (http://muse.jhu.edu/journals/libraries_and_culture/v041/41.3niessen.pdf, accesat la 10/01/2008).

³ *Ibidem*, p. 299.

Asociațiune, bibliotecarul fiind și unul dintre funcționarii societății culturale; alocarea de spațiu întotdeauna alături de birourile de la centru, eforturile (la început modeste) de constituire a unui fond de publicații cu specific național și reorganizarea periodică a fondului de publicații vor aduce biblioteca în atenția publicului; colecțiile bibliotecii au început să înregistreze o creștere fără precedent ca urmare a introducerii instituției pe lista celor care beneficiau de dreptul de depozit legal național prin legea din 19 decembrie 1922, fapt care o va propulsa pe un loc național cinci în ceea ce privește bogăția colecțiilor⁴.

În privința preocupărilor de constituire de colecții de carte românească veche, contextul este unul dintre cele mai potrivite. Fără a proceda la o descriere a contextului intelectual în care Asociațiunea și-a început activitatea, amintim doar că Andrei Șaguna, primul președinte al Asociațiunii, demonstrase, anterior înființării acesteia, că pentru el, cărțile românești vechi aveau valoare patrimonială: de exemplu, prin circulara din 2 aprilie 1855, Șaguna a obligat preoții să efectueze inventare ale cărților din parohii⁵. O campanie similară, dar pe forțe proprii și, din această cauză, la dimensiuni mult mai reduse, a pornit și Timotei Cipariu⁶.

În cadrul Asociațiunii, tonul, în acest sens, îl dă chiar Timotei Cipariu, vicepreședintele Asociațiunii: în ședința Comitetului din 8 aprilie 1862, el face cunoscută o scrisoare a sa către Guvern prin care solicita acestuia ridicarea interdicției de a importa „orice carti romanesci, pentru biblioteca sa, fară nece una censura, și fară cea mai mica impiedecare si întârziare”, deoarece, Asociațiunea „semte neparatu trebuint’a nu numai de una biblioteca câtu se pote mai complexa de carti romanesci, ci și de *una cunoscentia neintrerupta despre cursulu a întreaga literatura romana, atâtu dein Transilvania, câtu si dein tierele învecinate*”.

⁴ Valer Moga, *Astra și societatea. 1918-1930*. Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003, p. 414-416.

⁵ Un studiu amplu, ce conține și liste de inventar cu carte românească veche, bazat pe surse documentare din Arhiva Mitropoliei Ardealului, este realizat de Liliana Oprescu, „Istoria cărților românești în documente șaguniene din Arhiva Mitropoliei Ardealului”, în *Transilvania*, 2 (2008), p. 52-63.

⁶ Preocupările bibliofile ale lui Timotei Cipariu erau binecunoscute de către contemporani: în anii '30 ai secolului al XIX-lea, la vârsta de 30 de ani, deținea una dintre cele mai importante biblioteci românești din Transilvania; după soarta tragică a bibliotecii sale din perioada revoluției de la 1848, el va milita pentru constituirea unei biblioteci de carte veche românească într-un cadru instituționalizat – mai întâi la Blaj, unde inițiază, împreună cu Ioan Micu Moldovan, proiectul constituirii Bibliotecii diecezane, mai târziu la Sibiu, în cadrul Asociațiunii – în care să poată fi create și condiții propice cercetării lingvistice și istorice. Pentru mai multe detalii privind preocupările bibliofile ale lui Timotei Cipariu, vezi Zevedei-Ioan Drăghiuță, *Muzeul și patrimoniul cultural la Blaj (1848-1918), între educație și identitate națională*, Alba Iulia, Editura Altip, 2007, p. 132-142.

[s.n.]...”⁷; la 29 iulie 1862, în cadrul celei de-a doua Adunări generale ținută la Brașov, Timotei Cipariu a ținut un discurs – parte a proiectului său de statut pentru înființarea Asociațiunii – prin care el promova ideea conform căreia biblioteca instituției trebuia să fie una națională a românilor, dar nu una populară, ci una științifică; textual, el spunea că este nevoie de „una bibliotecă de cărțile vechi românești, tipărite și manuscrise, din timpurile cele mai vechi, până către a. 1700, pe cât se poate mai completă, cu spesele societății [Asociațiunii – n.n.], și în depozitul ei [s.n.]; la care faptă ar fi de a se ruga să concure toată națiunea română, fiindcă este în interesul general al nostru al tuturor”; pentru constituirea acesteia el venea și cu soluția practică, și anume constituirea unei „Comisiune de bărbați de lângă acea bibliotecă, care anume să se ocupe cu exploatarea acelei bibliotecă și altor monumente, spre a aduna materiale la un *Dicționar românu*, bazat pe testimonia de scrietori români, și pe cât se poate mai complete”⁸.

În proiectul său de statut, prezentat tot sub formă de discurs, George Barițiu susținea că Asociațiunea trebuia să facă demersuri pentru ca „se se recăra manuscriptele loru Samuilu Miculu si Georgie Sincai dela Ministeriulu din Vien’a” în vederea studierii și publicării lor de către Asociațiune⁹; până la a doua Adunare generală, membrii Comitetului Asociațiunii au și făcut demersuri în acest sens, la solicitarea acestora răspunzându-li-se că manuscriptele în cauză se aflau la în Arhiva Episcopiei din Oradea Mare; Asociațiunea nu va intra niciodată în posesia manuscriselor, deși demersuri în acest sens au mai fost făcute – Asociațiunea angajase și un avocat în speranța recuperării acestor manuscrise (vezi ședințele Comitetului Central din 3 septembrie și 10 decembrie 1872, respectiv 7 martie 1873)¹⁰.

⁷ Scrisoarea este prezentată în ședința Comitetului din 8 aprilie 1862. Biblioteca Astra, *Colecții speciale*, M. VII/2/2, nr. inventar 2783.

⁸ *Discursulu D. Canonicu etc. Timoteu Cipariu ținutu în adunarea Asociatiunei etc. în 29 c.n. Iuliu 1862, în II. Adunare generale a Asociatiunei transilvane pentru literatur’a romana si cultur’a poporului romanu ținuta în Brasovu. Dela 28/16 – 30/18 Iuliu 1862.* Sibiu, în Tipografi’a diecesana, 1862, p. 124-125.

⁹ „Propusețiunile Dlui Georgiu Baritiu, destinate spre a se elaboră și dupa impregiurari spre a se premiă.” În: *Actele privitoare la Urdirea si înființaria Asociatiunei Transilvane pentru literatur’a romana, si cultur’a poporului romanu*, date în tipariu de Insasi Asociatiunea, Sibiu, în Tipografi’a diecesana, 1862, p. 108.

¹⁰ Vezi *Transilvania*, nr. 15 (1 august 1969), p. 178; nr. 1 (1 ianuarie 1871), p. 10; nr. 3 (1 februarie 1871), p. 32; 19 (1 octombrie 1871), p. 222; 17 (1 septembrie 1872), p. 201; 1 (1 ianuarie 1873), p. 10; 3 (1 februarie 1873), p. 70; nr. 17-18 (1 septembrie 1874), p. 201; se pare că un demers asemănător a făcut și Academia Română (lui Iosif Vulcan, episcopul Mihail Pavel îi dă un răspuns negativ în ce privește solicitarea acestuia de a dona manuscriptele, la 8 martie 1898. Apud Eugenia Crișan, „Cărțile lui Gheorghe Șincai în Colecțiile speciale ale Bibliotecii «Astra»”, în *Tribuna*, CX, nr. 1106 (18 martie 1999), p. 3.

La 30 martie 1863, acuzat fiind de lipsă de activitate la Asociațiune, Visarion Roman, primul bibliotecar al Asociațiunii, a întocmit un raport pe care l-a trimis Comitetului la 12 mai/30 aprilie; el a anexat și o listă a donațiilor pe care a numit-o *Catalogul Bibliotecii Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, în rendulu după cum au intratu*¹¹. Lista conține 59 de titluri donate de către Timotei Cipariu, Nicolae Stoia, Samuel Filtsch, Moise Panga, Al. Claudiu Vlad, Iuliu Bardoși, Ioan Pinciu și Visarion Roman. Bibliotecarul făcea cunoscut faptul că a dat spre tipărire la *Telegraful român* această listă, însă la acea dată ziarul nu era încă ieșit din tipografie; prima lucrare din această listă este donată de Nicolae Stoia la 1 ianuarie 1862, și este o carte românească veche:

Grammatica daco-romana sive valachica, latinitate donata, aucta ac in hunc ordinem redacta / Opera et studio Ioannis Alexi, clerici Almae dioeceseos G. R. C. Magno-Varadinensis. - Viennae: Apud bibliopolam Iosephum Geistinger, 1826. - XX, 347p., BRV/III (1266), p. 482.

În această listă, completată de către Visarion Roman până în anul 1865¹², regăsim și alte cărți românești vechi, după cum urmează:

Cantemir, Dimitrie, *Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea sau giudețul sufletului cu trupul = Kriterion e dialexis tou sophou me ton kosmon e krisis tes psykhes me to soma dia monekthou kai philoponias / Prin de truda și de ostenință iubirea a lui Ioan Dimitrie Constantin Voevod; Cu osârdia și epitropia cinstitului... dumnealui Lupul Bogdan Hatmanul. - Iași, 1698: Atanasie ieromonahul: Dionisie monahul, Moldoveanul. - [9], 138 [-144]f. il.; BRV/I (110), p. 354. Poziția 58, un exemplar, donată de Iuliu Bardoși.*

Molitvenic, izvodit din slovenie pre limba rumânească... / Cu blagoslovenia Prea Osfințitului Părinte, Chir Varlaam, Mitropolitul Belgradului și a toată Țara Ardealului. - Mitropolia Bălgradului (Alba-Iulia), 1689: Chiriac moldoveanul. - [6], 199f. : il.; in 4°; BRV/I (87), p. 291. Poziția 84, un exemplar, donată de Gheorghe Lazar, preot paroh în Cefa, comitatul Bihorului. Din aceeași donație figurează și „Psaltire vechia romano-slavona”, la pozițiile 86 și 87¹³.

Primul catalog tipărit în volum al bibliotecii a fost realizat de către Nicolae Petra-Petrescu¹⁴; chiar dacă bibliotecarul a procedat la o aranjare tematică a publicațiilor în dulapuri¹⁵, publicațiile care compun catalogul tipărit

¹¹ Direcția Județeană Sibiu a Arhivelor Naționale, fond „Astra”, *Acte*, document nr. 115/1863.

¹² Cfr. TelR, nr. 37, 39-42 (1863); nr. 24, 59, 60, 61 (1865).

¹³ Donație August Treboniu Laurian, TelR, nr. 39 (1863).

¹⁴ *Catalogulu cartilornu aflatore în bibliotec'a „Asociațiunii transilvane pentru literatur'a și cultur'a poporului român” până inclusive la adunarea generala dela Turd'a din 7-9 Augustu 1880, compus de Petra-Petrescu, archivariu și bibliotecariu alu Asociațiunii, Sibiiu, Tipariulu tipografiei archidiececane in Sibiiu, 1882, 66 p.*

¹⁵ *Vezi*, în acest sens, *Raportulu asupra bibliotecii Asociațiunii transilvane pro 1878/9*, DJSbAN, fond „Astra”, *Acte*, document nr. 174/1879.

sunt prezentate în ordine alfabetică; printre cele 1283 de titluri¹⁶ regăsim 30 de titluri de carte românească veche (vezi Anexa). Realizarea acestui catalog marchează un pas important în evoluția bibliotecii Asociațiunii: fiecare dintre bibliotecarii anteriori, chiar și câțiva membri ai Comitetului, insistau asupra necesității alcătuirii catalogului; se pare că Nicolae Petra-Petrescu moștenise de la predecesorul său, Ioan Crețu (acesta, la rândul său, moștenise un catalog de la Ioan Maxim, pe care l-a modificat), un catalog de publicații „pe foi singuratece”, de care, după declarația sa, nu s-a putut folosi, catalogul nefiind, de fapt, decât o simplă consemnare cronologică, pe deasupra și incompletă, a publicațiilor intrate în bibliotecă (vezi raportul de mai jos, nota 15). În alcătuirea catalogului, un fapt important l-a constituit, cu siguranță, cooptarea sa de către Ilarion Pușcariu la alcătuirea catalogului bibliotecii Mitropolitului Andrei Șaguna, în perioada 1871-1873¹⁷.

Momentul realizării celui de-al doilea catalog tipărit al bibliotecii, de către Nicolae Togan¹⁸, demonstrează, în opinia noastră, gradul de maturitate la care a ajuns biblioteca Asociațiunii, la aproape trei decenii de existență: structurat în 13 secțiuni tematice¹⁹, catalogul, însoțit și de un regulament de funcționare – cel de-al doilea al bibliotecii! – elaborat în anul 1893, cuprinde un număr triplu de publicații față de cel anterior, majoritatea provenite din bibliotecile particulare ale unor personalități precum George Barițiu, Iosif Hodoș, Simion Mangiuca și Ioan Moga, apoi publicații ale academiilor din București, Budapesta și Viena, precum și ale altor societăți științifice și culturale. Regăsim și în acest catalog 45 de titluri de carte românească veche, însă nu toate titlurile din catalogul întocmit de Nicolae Petra-Petrescu, cum ar fi fost firesc! Doisprezece dintre acestea sunt din domeniul *Teologie*, 16 din *Limbă, literatură, artă*, 5 din domeniul *Istorie*, alte 9 din *Istoria specială a Românilor* și câte unul din *Medicină, Economie, industrie, comerț*, respectiv *Diverse* (vezi Anexa).

¹⁶ Cfr. Ioan Holhoș, „Caracterul național al fondurilor Bibliotecii ASTRA”, în *ASTRA în slujba Marii Uniri*, Sibiu, 1990, p. 8. Conform unei analize mai vechi (vezi Ioan Domșa, *Biblioteca Centrală a Asociațiunii (ASTRA). Istoric – Desvoltare – Perspective*. Extras din rev. „Transilvania” anul 76, nr. 3-4, Sibiu, Tipografia „Astra culturală” Sibiu, 1945, p. 12), catalogul conținea 1393 de titluri în 2356 volume.

¹⁷ Vezi Ana Grama, *Biblioteca personală postpașoptistă a lui Andrei Șaguna*, lucrare în manuscris.

¹⁸ *Catalogul bibliotecii Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român* de Nicolaș Togan, bibliotecariu. Sibiu, Tipariul tipografiei archidiecezane, 1895, 187 p.

¹⁹ Teologie; Filosofie; Pedagogie; Limbă, literatură, artă; Istorie și geografie; Istoria specială a Românilor; Științe naturale; Matematică și Geometrie; Medicină; Științe juridice și politice; Economie, industrie, comerț; Diverse și Foi periodice.

Păstrând structura catalogului, Nicolae Togan va face raportări anuale²⁰ în privința dezvoltării fondului de publicații; mai mult, sub diferite rubrici, el va publica în revista *Transilvania* titlurile publicațiilor intrate în colecțiile bibliotecii; regăsim astfel, la rubrica *Consemnarea publicațiilor intrate la biblioteca „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român” în semestrul II al anului 1897*²¹, trei lucrări ale lui Petru Maior, provenite dintr-o achiziție de publicații de la Emilian Micu, din anul 1896:

Maior, Petru, *Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morți* / culease de Petru Maior de dicio Sânt-Martin, paroh Sas-Reghinului și protopop Gurghiului în Ardeal. - La Buda: În crăiasca Tipografie a Universității Ungurești, 1809. - [8], 304 p.; în 4°; BRV III, 765, p. 6.

Maior, Petru, *Didahii, adică Învățătură pentru creșterea fiilor la îngropăciunea pruncilor morți* / culease de Petru Maior de Dicio Sămărtin. - La Buda: În Crăiasca Tipografie a Universității Ungurești, 1809. - [6], 139p.; în 4°; BRV III, 766, p. 10.

Maior, Petru, *Prediche sau învățături la toate duminicile și sărbătorile anului* / culease de Petru Maior de Dicio Sânt-Martin, paroh Sas-Reghinului. - În Buda: La Crăiasca Tipografie a Universității Ungurești din Peșta, 1810. - [8], 237, 296, 92 p.; în 4°²².

Iar la rubrica *Cărți primite gratuit pentru Biblioteca „Asociațiunii”*, în anul 1909, regăsim Tomul al II-lea, Fascicula IV (1789-1796) din *Bibliografia Românească Veche*, Editura Academiei Române, 1909, preț 5 lei²³.

Următorul bibliotecar, Ioan Banciu (1910-1928) va reorganiza biblioteca, realizând un nou catalog tematic și unul alfabetic, pe fișe mobile, cărțile fiind rearanjate după format; au fost înființate o secție de manuscrise și una de ziare și reviste, iar spațiul sălii de lectură s-a suplimentat de câteva ori în acest timp; începând cu acest moment, în lipsa unui catalog tipărit în volum, ne este practic imposibil să mai urmărim dinamica creșterii fondului de carte românească veche; raportările bibliotecarului păstrează aceeași formulă laudativă în ceea ce privește activitatea bibliotecii (mai ales începând cu anul 1923, când Biblioteca Centrală a Asociațiunii a fost inclusă pe lista bibliotecilor care beneficiau de drept de depozit legal), chiar dacă aici sunt incluse, în majoritatea cazurilor, doar cifre mereu crescânde, atât în privința fondului de publicații, cât și în privința numărului de cititori²⁴.

²⁰ Până în anul 1910, dată de la care nu va mai ocupa funcția de bibliotecar.

²¹ *Transilvania* (1898), p. 15-25.

²² În listă: Maior, P., *Predice*. Partea I-III. Buda, 1810-11, 3 vol.

²³ *Transilvania*, 2 (1909), p. 125. Tomul II al amintitei lucrări va fi publicat integral în anul următor.

²⁴ Mai multe despre această perioadă din istoria bibliotecii, vezi studiul nostru „Biblioteca Centrală a Asociațiunii în documente de arhivă. Perioada 1919-1929”, în *Transilvania*, 5 (2008), p. 68-77.

Informații în legătură cu colecția de carte veche mai întâlnim doar cu ocazia reorganizării bibliotecii din perioada 1928-1931 de către Horia Petra-Petrescu; nu se face referire însă la nici un titlu de publicație care să fie sub incidența BRV-ului:

Horia Petra-Petrescu, scrisoare către Vasile Goldiș, Sibiu, 16 ianuarie 1930: „Mult stimată domnule președinte! / Vin să vă încunoștințez că lucrările dela „Biblioteca centrală” înaintează. Lucrăm cu zor și sper că, dacă condițiile vor fi favorabile, vom ajunge la creangă verde. / Mă bucur de pe acum de folosul ce are să-l aducă biblioteca cetitorilor. Zi de zi mă conving tot mai mult că în dulapurile noastre zac lucrări de valoare. Avem cărți de prin 1698 (Comenius: *Orbis sensualium trilingvis* – firește, în fișele vechi ascuns sub numele de Comen ...), chiar și de prin 1500 și ceva. O să aranjez un despărțământ deosebit și o să întreb pe la anticarii de seamă (Harrassovitz din Lipsca, etc.) cât valorează astfel de cărți ...”²⁵.

Identificăm, pentru perioada la care ne raportăm, încă două importante episoade în ceea ce privește evoluția bibliotecii în general, și în ceea ce privește cartea românească veche din Biblioteca Centrală a Asociațiunii în particular. Prima dintre ele se datorează celui de-al doilea Dictat de la Viena (1940) și, prin consecință, refugiului universitarilor clujeni la Sibiu (1940-1945), iar cea de-a doua, probabil urmare a celei dintâi, perioadei de reorganizare a bibliotecii sub conducerea lui Aurel Gherasim (1945-1947).

După stabilirea la Sibiu a universitarilor clujeni, în vederea reluării activității bibliotecii, directorul acesteia, Ioan Mușlea, probabil în urma unor discuții verbale cu conducerea Asociațiunii, înaintează o propunere de colaborare cu Biblioteca Centrală a Asociațiunii²⁶: în schimbul acceptării împrumutului de publicații pentru studenții universității, bibliotecarii clujeni urmau să transforme catalogul pe materii al bibliotecii astrate în catalog alfabetic; Ion Mușlea se angaja ca această lucrare să fie finalizată în termen de două luni, cu condiția ca universitarilor să le fie pusă la dispoziție Sala de ședințe a Comitetului, trei zile pe săptămână, între orele 16³⁰ și 19⁰⁰; nouă luni mai târziu, printr-o altă adresă, Ion Mușlea revine cu propunerea de colaborare făcând, de data aceasta, și unele aprecieri, precum cea referitoare la modalitatea de structurare a catalogului bibliotecii („diletant și cu desăvârșire neștiințific”, „impropriu cercetătorului serios”); el mai spunea că era nevoie de „un bibliotecar cu serioase cunoștințe de specialitate”; dând ca „exemplu pilduitor” (sic!) Biblioteca Brukenthal, Ion Mușlea pune la dispoziția bibliotecii câțiva membri ai personalului său, pentru ca lucrarea de refacere a catalogului să se

²⁵ DJSbAN, fond „Astra”, *Acte*, document nr. 174/1930.

²⁶ DJSbAN, Fond „Astra”, *Acte*, document nr. 3305/1940.

facă în condiții cât mai bune și cât mai repede”²⁷. În octombrie 1942, Ion Mușlea a prezentat un raport referitor la lucrările efectuate până la acea dată în privința reorganizării catalogului Bibliotecii Centrale a Asociațiunii, precum și unele propuneri referitoare la ceea ce ar mai fi trebuit făcut; raportul, nefavorabil la adresa bibliotecarilor aștriști, a dat naștere unor controverse; mai mult, Aurel Gherasim, pe atunci bibliotecar-ajutor al Asociațiunii, a înaintat, la rândul său, un raport²⁸ din care reiese că, în privința prelucrării colecției de carte românească veche, aștriștii apelaseră la cunoștințele unui specialist clujean în domeniu, și anume Sabin Mureșan. După cum reiese din procesul verbal al ședinței în care s-a discutat acest din urmă raport²⁹, se pare că bibliotecarii aștriști au interzis împrumutul de carte veche românească, lucrări folosite, cel mai adesea, la cursuri de către profesorii clujeni; în această privință, Comitetul Central a decis „ca și în viitor împrumutarea cărților vechi să se poată face numai cu aprobarea specială a D-lui Președinte, care va stabili durata timpului pentru care se poate împrumuta”. Conflictul a fost aplanat, dovadă că în raportul de activitate al bibliotecarului din anul 1943 pentru anul administrativ anterior, se notifică faptul că „în colaborare cu dl Sabin Mureșanu, prim Bibliotecar al Bibliotecii Universității s’a separat și catalogat Biblioteca românească veche. S’au găsit separat și s’au catalogat până acum 133 opere. De curățirea, repararea și catalogarea detaliată pe fișe mari s’a îngrijit d-l Sabin Mureșanu, în a cărui îngrijire se găsește și Biblioteca românească veche a Bibliotecii Universității și căruia îi mulțumim și pe această cale pentru binevoitorul concurs ce ne-a dat. Redactarea fișelor pentru catalogul alfabetic de autori a Bibliotecii românești vechi rămâne să fie făcută de către Biblioteca instituțiunii noastre”³⁰.

În ședința din aprilie 1944 a Comitetului Central, președintele Asociațiunii, Iuliu Moldovan, propune ca publicațiile mai valoroase din bibliotecă, precum și obiectele de valoare din muzeu, să fie împachetate și depuse în locuri mai sigure, din cauză că Sibiul era expus bombardamentelor aeriene; cu supravegherea lucrărilor de la bibliotecă a fost delegat Ion Breazu, depozitarea acestor valori urmând a fi făcută în câteva comune din jurul Săliștei³¹. Ion Mușlea a fost rugat să ajute la selecționarea cărților și a obiectelor de muzeu ce urmau a fi evacuate; acesta a acceptat, exprimându-și părerea că ar

²⁷ DJSbAN, fond „Astra”, *Acte*, document nr. 2701/1941.

²⁸ *Replica d-lui Aurel Gherasim la raportul d-lui D. Petrușin*, DJSbAN, fond „Astra”, *Acte*, document nr. 3403/1942.

²⁹ *Proces verbal luat în ședința 16 (XVI) ordinară a Comitetului central ținută în 7 Noiembrie 1942 în Sibiu*, dec. 158, DJSbAN, fond „Astra”, *Acte*, document nr. 3440/1942.

³⁰ *Transilvania* (1943), p. 11.

³¹ *Proces verbal luat în ședința (ordinară) a V-a a comitetului central, ținută la 1 Aprilie 1944 în Sibiu*, dec. 68, DJSbAN, fond „Astra”, *Acte*, document nr. 975/1943.

trebui evacuate în primul rând cărțile vechi românești, întreaga arhivă a Asociațiunii, secția documentelor, lăzile cu cărți și documente primite de la Alexandru Vaida-Voievod și cele primite de la Societatea de cultură din Cernăuți, iar tablourile președinților din sala de ședințe să fie puse în lăzi și depozitate la subsol³². Comitetul urma să solicite informații de la Biroul de evacuare al Prefecturii Sibiu și de la Silviu Țeposu (Inspectoratul școlar) în privința localităților în care urma să se facă evacuarea, în așa fel încât acestea să nu fie depozitate împreună cu cele ale Muzeului Etnografic (instituție a universității clujene) pe motivul evitării distrugerii simultane a colecțiilor în caz de incendiu³³. Conform *Raportului general despre activitatea „Asociațiunii” pe anul 1944/1945*³⁴, cu ocazia operațiunilor de evacuare „s’au găsit, s’au separat, s’au catalogat și au fost evacuate [...] cca 20 opere din biblioteca românească veche”.

Cifra amintită se referă, cu siguranță, la operele incluse în colecția de carte curentă, de vreme ce, un an mai târziu, la 3 decembrie 1945, Aurel Gherasim raporta Comitetului Central³⁵, printre altele, că în bibliotecă exista un număr destul de mare de cărți vechi „cari ar trebui să fie supuse unui serios examen bibliografic, pentru a identifica raritățile și a le separa în dulapuri aparte” și că, din cauza lipsei de timp, de publicații de specialitate și a condițiilor de primitivitate inadmisibile unei biblioteci de talia celei a Asociațiunii, aceste „adevărate comori pentru cultura noastră națională au stat, probabil foarte mulți ani de zile, îngrădite în dulapuri, fără să se știe de existența lor. Nu exista nici un indiciu al prezenței lor, în afară de propria lor existență”. Aurel Gherasim insistă pe ideea că, din această cauză, date fiind condițiile, la fiecare raportare, fie ea cu caracter intern sau extern, bibliotecarii erau nevoiți să trăiască cu „conștiința comiterii unui fals, atunci când ni se cer date asupra bibliotecii noastre și suntem siliți, cu toată certitudinea, să arătăm o sărăcie mai mare decât este în realitate”³⁶; prin comparație cu Biblioteca Muzeului Brukenthal, „la noi, dacă dă Dumnezeu să ne viziteze, de pildă, colegi de prin bibliotecile mai mari ale Țării și se interesează de raritățile noastre, subsemnatul aproape că se găsește în penibilă situație de a fi silit să indice, cu

³² Conform *Raportului general despre activitatea „Asociațiunii” pe anul 1944/1945*, DJSbAN, fond „Astra”, *Acte*, document nr. 2375/1945, au fost evacuate 8.000 de publicații („cărți și broșuri”).

³³ *Proces verbal luat în ședința a VI-a (ordinară) a comitetului central, ținută la 6 Mai 1944 în Sibiu*, dec. 117, DJSbAN, fond „Astra”, *Acte*, document nr. 1139/1943.

³⁴ Vezi supra, nota 32 și *Transilvania* (1944), p. 12.

³⁵ *Raportul bibliotecarului cu privire la următoarele două chestiuni [...]*, DJSbAN, fond „Astra”, *Acte*, document nr. 3058/1945.

³⁶ Aurel Gherasim spune că „în „Manualul bibliotecarului” a lui Barbu Theodorescu, am găsit date deformate în defavoarea noastră asupra Bibliotecii Centrale, iar în unele publicații suntem complet ignorați. Nici articolul D-lui Domșa asupra Bibliotecii Centrale, apărut recent în *Transilvania*, nu poate fi considerat ca oglindind situația reală”.

un gest vag, vreo parte a depozitului prin care segăsesc risipite mai multe volume cu aspect de cărți vechi”. Recunoaște totuși că, la data întocmirii raportului, cărțile care se aflau sub incidența BRV-ului erau separate și catalogate, o parte dintre acestea fiind descoperite „îngrămădite într-un dulap cu materiale, împreună cu numeroase manuscrise vechi, unele de o valoare deosebită, necatalogate și ele”; bibliotecarul amintește aici că modelul catalogării acestora era cel al *Bibliografiei Românești Vechi*, operațiune care s-a făcut cu concursul universitarilor clujeni; fără sprijinul acestora și dacă nu ar fi intervenit operațiunile de evacuare impuse de război, identificarea și catalogarea cărților vechi „nu s-ar fi făcut încă cine știe câtă vreme, de aici înainte”. După un elogiu pe care îl aduce autorilor *Bibliografiei Românești Vechi*, Aurel Gherasim apreciază că multe dintre cărțile românești vechi prezente în colecțiile Bibliotecii Centrale a Asociațiunii „sunt, complet sau în parte, necunoscute – chiar și volumul IV” al lucrării amintite, în comparație cu Biblioteca Centrală de la Blaj, care contribuisese incomparabil mai mult la elaborarea bibliografiei, cu toate că, spunea el, aceasta abia începuse a fi catalogată; îmbucurătoare dar neplăcută în același timp, situația impunea, în opinia bibliotecarului, întreprinderea unei acțiuni de depistare și catalogare a cărților românești vechi și din Biblioteca Muzeului Brukenthal, precum și din celelalte biblioteci ale instituțiilor sibiene. Aceasta ar fi însemnat un efort uriaș care ar fi implicat o răspundere pe măsură, deoarece „orice greșală poate însemna o carte pierdută pentru cercetător”. În acest context, referindu-se din nou la situația din biblioteca Asociațiunii, Aurel Gherasim spunea că „este tocmai ceiace s’a întâmplat prea des în trecut și ceiace – prin operațiunile ce trebuie să întreprindem – vrem să evităm pe viitor. Și să nu se uite, că operațiunile de cari vorbim, nu constituie decât cele mai elementare lucrări de organizare ce se cer neapărat făcute”, iar „chiar singură această muncă elementară, cere eforturi cari ar putea depăși puterea de muncă a bibliotecarului și a bibliotecarilor-aj³⁷”. Eforturile vizibile de valorificare a colecției de carte românească veche s-au concretizat, conform raportului său din anul următor, în finalizarea lucrărilor de sistematizare a colecției și de aranjare a cărților în „două dulapuri închise”³⁸.

Un ultim episod reprezentativ pentru subiectul abordat este legat de organizarea de către Oficiul Parohial Evanghelic C.A. din Sibiu, în perioada 28 octombrie 1945 – 4 noiembrie 1945, în Catedrala Evanghelică, a unei expoziții de biblii cu ocazia comemorării lui Luther; în adresa trimisă Asociațiunii la 24 octombrie 1945 de către Paul Kloess (?), este specificat faptul că scopul

³⁷ Aurel Gherasim se referă la Veturia Jugăreanu, care deținea funcția de bibliotecar-ajutor al Asociațiunii.

³⁸ *Raport general despre activitatea „Asociațiunii” pe anul 1945/46*, DJSbAN, fond „Astra”, Acte, document nr. 2177/1946.

expoziției era acela de a se construi, cu acea ocazie, și „o privire generală asupra dezvoltării tipografiei din din secolul al 15.-lea până în prezent”; în această idee solicită împrumutarea de la biblioteca Asociațiunii a *Bibliei* tipărită la Blaj în 1795 și a celei tipărită la Sibiu în 1856. Reprezentanții Asociațiunii erau invitați la deschiderea expoziției, care urma să aibă loc duminică, 28 octombrie 1945 la ora 12 în aripa nordică a bisericii³⁹. Silviu Țeposu, vicepreședinte al Asociațiunii, solicită avizul lui Aurel Gherasim care, și din cauza faptului că întreținea bune relații de colaborare cu bibliotecarii de la Muzeul Brukenthal, îi va răspunde acestuia, la 25 octombrie, că, întrucât expoziția era amenajată de către bibliotecarii muzeului amintit, „putem avea siguranța că se vor lua toate măsurile de siguranță cerute în asemenea împrejurări și că prin urmare operele cerute ne vor fi restituite intacte. Sunt de părere ca cererea să fie aprobată”.

Chiar dacă până în 1950, limita cronologică superioară a studiului nostru, nu mai avem alte informații legate de cartea românească veche în Biblioteca Centrală a Asociațiunii, putem bănuși că tratamentul preferențial al colecției a continuat să fie păstrat, un garant al acestui lucru fiind chiar cel care a procedat la o reconsiderare a acesteia⁴⁰; o altă apreciere pe care îndrăznim să o facem cu privire la acest subiect este aceea că, exceptând perioada de început, când baza Bibliotecii Asociațiunii ar fi trebuit să fie constituită, programatic, aproape exclusiv din carte românească veche, colecția în discuție a fost, până în 1940, aproape tot timpul ignorată⁴¹ sau, în cel mai bun caz, lăsată pe un plan secund. Ne miră mai ales ignoranța cu care, pe rând, bibliotecarii au lăsat „îngrămădite într-un dulap cu materiale, împreună cu numeroase manuscrise vechi” această colecție, având în vedere și faptul că fiecare dintre aceștia erau personalități culturale ale epocii lor.

³⁹ 2780/1945.

⁴⁰ Chiar dacă nu va mai fi conducătorul bibliotecii începând cu sfârșitul anului 1947, Aurel Gherasim va pleca din bibliotecă abia în 1952.

⁴¹ Vezi achiziția de carte a lui Ioan Crețu (1877) și expoziția din 1905 (Anexa).

ANEXĂ

Lista cărților românești vechi identificate în:

I. *Catalogul cartiloru aflatore in bibliotec'a „Asociatiunei transilvane pentru literatur'a si cultur'a poporului romanu” până inclusive la adunarea generala dela Turd'a din 7-9 Augustu 1880, compus de Petra-Petrescu, archivariu si bibliotecariu alu Asociatiunei, Sibiiu, Tipariulu tipografiei archidiecesane in Sibiiu, 1882, 66 p.*

Bobu Ioanu, vladic'a Fagarasiului, cuventare de instalare in a. 1784, broșură, cota⁴² 1050, p. 8.
Țichindeal, Dimitrie

Filosoficești și politicești prin fabule moralnice învățături / acum întâia oară culease și întru acest chip pre limba românească întocmite de Dimitrie Țichindeal, parohul Becikerecului mic, și al Shoalelor preparande Românești din Aradul vechi catehet. - În Buda: Cu Tipariul Crăeștei Tipografii a Universității Ungurești din Peșta, 1814. - [3] f, 484 p.: il.; 1 vol., format 8°, cota 755, p. 12; BRV III, nr. 859, p. 109⁴³.

Barany, Laszlo

Pânea pruncilor sau Învățătura credinții creștinești, strânsă în mică sumă / Care o au scris în mici întrebăciuni și răspunsuri ungurești cinstitul Pater Boroneai Laslo...; și s-au întors în limba românească de Duma Ianăș de la Borbanți. - [Bălgrad], 1702. - [4], 152 f.: il.; 1 vol., format 8°, cota 21, p. 17; BRV I, nr. 133, p. 440; IV, p. 216.

Clemens, Andreas

Kleines Walachisch - Deutsch und Deutsch - walachisches Wörterbuch / Verfasst von Andreas Clemens. - Ofen: Gedruckt mit königl. ung. Univesitäts Schriften, 1823. - 440 p.; 1 vol., format 8°, cota 897, p. 13; BRV III, nr. 1179, p. 412; apare și în catalogul întocmit de Nicolae Togan, p. 27⁴⁴.

Clemens, Andreas

Walachische Sprachlehre für Deutsche nebst einem kleinen Walachisch-Deutsch und Deutsch-Walachischen Wörterbuche / Verfasst von Andreas Clemens. - Ofen: Gedruckt mit königl. hung. Universitäts Schriften, 1823. - XII, 329 [-330]p., 2 pl.; 1 vol., format 8°, cota 856, p. 13; BRV III (1178), p. 410; apare și în catalogul întocmit de Nicolae Togan, p. 27⁴⁵.

Grigorie din Nazianz, Sfântul

Al celui întru sfinți părintelui nostru Grigorie Nazianzineanul, cuvântătoriului de Dumnezeu Cuvânt pentru preoție / Tălmăcit de acelaș tălmăcitoriu carele au tălmăcit și cealelalte șase Cuvinte pentru preoție ale sfântului Ioan Gură de Aur; Și acum întâi tipărit cu blagoslovenia și cheltuiala Preeasfințitului... Mitropolit a toată Ungrovlahia Chiriu

⁴² În catalogul întocmit de Nicolae Petra-Petrescu, cota lucrării reprezenta locul acesteia în dulap.

⁴³ Lucrarea provine din donația Petru Bădilă, asesor consistorial, protopop și paroh. *Transilvania*, 7 (1 aprilie 1878), p. 84.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*.

- Chiriu Dionisie. - București, 1821. – p. 23; 1 vol., format 4°, cota 1, p. 23; BRV III, nr. 1121, p. 380⁴⁶.
- Învățătură pre scurt pentru nunți* / Acum tălmăcită și întru acest chip așezată de Preasfinția sa Părintele Mitropolitul Ungrovlahiei chir Grigorie și cu a Preasfinții sale blagoslovenie tipărită. - București: În Tipografia Sfintei Mitropolii, 1827. - pp. 171-212 : il.; 1 vol. 4°, cota 2, p. 23; BRV III, nr. 1310, p. 535; greșit datată de Nicolae Petra-Petrescu (1825)⁴⁷.
- Liturgiariu vechiu*, fără fôî'a tit. și fără fine. 8°, cota 25, p. 34.
- Maniu Montan, Nicolaus
- Orthoepia latina, latino-valachica, hungarica, germanica et serbo-valachica. Iuxta gustum hodiernae paedagogiae* / In novum ordinem composita a Maniu Montan Nicolao. - Cibinii (Sibiu), 1826: Typis Martini de Hochmeister. - 118p.; în 8°. 1 vol. format 8°; BRV III, nr. 1281, p. 507; cota 582, p. 35.
- Memorandulu celor 7 comune din fundulu r. din 1820*. Cota 920, p. 36.
- Memorandulu scaunului Salisce și Talmaciu catra minist. ung. în 1820 (ung.)*. Cota 949, p. 36.
- Ceale opt glasuri sau Octoiul cel mic împreună cu Podobiile glasurilor, cu sveatilinele Învierii și bogorodnicele lor* / Tipărit cu cheltuiala dumnealui chiriu Constantin Boghici. - Brașov, 1805: De Ioan Fridrih Herfurt. - 198 p.: il.; în 8°. 1 vol., 8°; BRV II, nr. 683, p. 462; IV, p. 274; cota 24, p. 40.
- Heineccius, Ioannes Gottlieb
- Filosofia cuvântului și a năravurilor, adică Loghica și Itica elementare, cărora să pune înaintea Istoria filosoficească* / scrise întâiu latinește de laudatul profesor Io. Gotlieb Hainechie; Apoi traduse în limba elinească de dumnealui marele ban Grigorie Brâncoveanul; iar acum în limba românească de Eufrosin Dimitrie Poteca, ierom. și profesor de filosofie de la București. - Buda: În Crăiasca Tipografie a Universității Ungariei, 1829. - [24]f., 398p. 1 vol., format 8°, p. 44; BRV III, nr. 1420, p. 628⁴⁸.
- Kengyelácz, Pavel, arhimandrit
- Istoria universală sau a toată lumea* / După întocmirea D. Pavel Kenghelaș, arhimandritul Mănăstirii Sfântului Gheorghe în Bănat; acum întâia oară pre limba românească prefăcută și așezată de Ioan Teodorovici, la Besearica greco-românească din Pesta paroh. - La Buda: Cu tipariul Crăieștei Universitate din Pesta, 1824. - [14], 390[-406]p., 1h. : il. 1 vol., format 8°, cota 254, p. 57, BRV III, nr. 1210, p. 436⁴⁹.

II. *Catalogul bibliotecii Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român* de Nicolaș Toganu, bibliotecariu. Sibiu, Tipariul tipografiei archidiececane, 1895, 187 p.

⁴⁶ Lucrare achiziționată de către bibliotecar în 1877/1878. *Transilvania*, 7 (1 aprilie 1878), p. 84.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ Lucrarea provine din donația Petru Bădilă, asesor consistorial, protopop și paroh. *Transilvania*, 7 (1 aprilie 1878), p. 84.

⁴⁹ Exemplar provenit din donația Vasile Sfetea, Brașov. Vezi Voichița Bițu, *Casa Națională a Asociațiunii. Centenar (1905-2005). Catalogul expoziției aniversare*, Biblioteca Județeană ASTRA, Sibiu, august 2005, p. 13.

Teologie

Catechismă. (Fără fôe tit. și fără fine.) 1 exemplar, format 16° (p. 3)

Catechismă latinesc. (Fără fôe tit. și fără fine.) 1 exemplar, format 16° (p. 3)

Catehismu sau Învățătură creștinească în folosul neamului rusesc din Țara Ungurească... Iară acum în folosul neamului rumânesc, în limba rumânească întoarsă și tipărită / Dată afară p(r)in osârdua și osteneala Mării sale Domnului Domn Ioan Iosif Decamilis, Episcopul Sebastului și a Muncaciului. - Sâmbăta Mare, 1726: În Tipografia Academicească. - 396[-410]p. 1 exemplar, format 8° (p. 3); BRV II, nr. 190, p. 27; IV, p. 225.

Catibisis mic sau Scurtată pravoslavnică mărturisire a legii grecești neunite pentru trebuința pruncilor celor neuniți rumânești, făcută, și de la Neunitul Episcopescul în Carloveț la anul 1774 ținutul Sinod întărită ... = Kleiner Katechismus oder kurze, und ächte Bekenntniß der griechischen unirten Religion. Zum Gebrauche der nicht unirten wallachischen Jugend. Verfasst, und von dem Jahre 1774 in Carlovitz abgehaltenen nicht unirten... Sinodus bestätigt. - Sibiu, 1789: Petru Bart Chesaro-Crăescul Priveligheatul Tipograf a cărților celor sholasticești neunite rumânești. - 163 p. 1 exemplar, format 8° (p. 3); BRV II, nr. 470, p. 286; lucrarea apare și în catalogul întocmit de Nicolae Petra-Petrescu, cota 95, p. 11.

Doao cuvinte ale Sfântului Cassian Râmleanul, pline de tot fealul de folos dubovnicesc. Acum întâiași dată tipărite ... / Cu blagoslovenia și cheltuiala Preasfințitului Mitropolit a toată Ungrovlahia chiriu chiriu Grigorie. - București: În Tipografia Sfintei Mitropolii, 1825: De ieromonahul Stratonic tipograf. - [3], 26f. : il. 1 vol. 4° (p. 4); BRV III, nr. 1237, p. 459.

Învățătură creștină prin întrebări și răspunsuri tipărită sub episcopul Petru Pavel Aaron, pentru procopsirea școalelor și adăpostirea lipsiților, Blașu, 1785. 1 vol. format 8°⁵⁰, p. 5; lucrarea apare și în catalogul întocmit de Nicolae Petra-Petrescu, format 12°, cota 37, p. 28.

Psaltire slavică și română. (Fără fôe tit.); 1 vol. 4°; lucrarea apare și în catalogul întocmit de Nicolae Petra-Petrescu, format 8°, cota 18, p. 45.

Psaltire tradusă din limba iudovăscă în cea românească sub G. Rákoczy. Fără fôe tit.); 1 vol. 4°; lucrarea apare și în catalogul întocmit de Nicolae Petra-Petrescu, cota 15, p. 45.

Psaltire vechiă fără fôe tit. 1 vol. format 4°, p. 7.

Psaltirea Prorocului și Împăratului David. - Sibiu, 1812: În privileghiata Tipografie a lui Ioan Bart. - 288 p. : il. 1 vol., format 8°, p. 7; BRV III, nr. 813, p. 291.

Testamentul nou tipărit de mitropolitul Simion Ștefan sub G. Rákoczy. Este vorba, de fapt, despre: *Noul Testament sau Împăcarea au Leagea noao a lui Isus Hristos, Domnului nostru: Izvodită cu mare socotință din izvod grecesc și slovenesc pre limba rumânească* / Cu îndemnarea și porunca, dempreună cu toată cheltuiala a Măriei sale, Gheorghie Racoți, craiul Ardealului. - Bălgrad (Alba-Iulia), 1648. - 336 f.: il. 3 exemplare „tôte defectuôse”, p. 9; BRV I, nr. 54, p. 165.

⁵⁰ Descrierea pentru ediția din 1755: *Învățătură creștinească prin întrebări și răspunsuri, pentru procopsirea școalelor și adăpostirea lipsiților. Acum întâiu tipărită ...* / Cu blagoslovenia prea Osfințitului Chiriu chir P. Pavel Aaron, Vlădicăi Făgărașului. - În Mănăstirea Sfintei Troițe de la Blaj, 1755. BRV IV, p. 160.

Toma dela Câmpu

De urmarea lui Christos. Blașu, 1821. 1 vol. 8°. (p. 9); lucrarea apare și în catalogul întocmit de Nicolae Petra-Petrescu, cota 1367, p. 57.

Limbă, literatură, Artă

Alexi, Ioan

Grammatica daco-romana sive valachica latinitate donata, aucta. Viennae: apud bibliopolam J. Geistinger, 1826. 3 vol. 8°, p. 19⁵¹.

Bobb J.

Dictionariu românesc, latinesc și unguresc, Tom I. și II. Clușu, 1822-25. 2 vol. . De fapt, *Diționariu rumânesc, lateinesc și unguresc* / dein orenduiala excelenții sale Preosfințitului Ioan Bob, vladeicul Făgărașului asediat. - Clus (Cluj): Cu tipăriul Tipografiei Colegiului Reformaților, 1822 [-1823]: Stephan Török. – 656 p. (I); 576 p. (II). 2 vol., format 8°, p. 22; BRV III, nr. 1150, p. 391.

Diaconovici-Loga, Constantin

Grammatica românească pentru îndreptarea tinerilor. Acum întâia oară lucrată / prin Constantin Diaconovici-Loga, al Școalelor preparande românești din Arad profesor. - La Buda: În Crăiasca Tipografie a Universității Ungariii, 1822. - [8]f., XVI, 206 [-216] p. 2 vol., format 8°, p. 30; BRV III, nr. 1155, p. 395; lucrarea apare și în catalogul întocmit de Nicolae Petra-Petrescu, nr. inv 835, p. 16⁵².

Heliade-Rădulescu, Ion

Gramatică românească / de D. I. Eliad; Dată în tipar cu cheltuiala D. coconului Scarlat Roset. - [Sibiu], 1828. - XXXIV, 166 p. 2 vol., format 8°, p. 31; BRV III, nr. 1366, p. 579; lucrarea apare și în catalogul întocmit de Nicolae Petra-Petrescu, cota 849, p. 24, nedată⁵³.

*Lexicon romanescu-latinescu-ungurescu-nemțesc*⁵⁴ quare de mai multi autori, în cursul a trideci și mai multor ani au lucratu = *Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicul quod a pluribus auctoribus decursu triginta et amplius annorum elaboratum est*. - Budae: Typis et sumtibus Typographiae Regiae Universitatis Hungaricae, 1825. - 771 p. 1 vol., format 8°, p. 41; BRV III, nr. 1240, p. 460⁵⁵.

Lexiconu-ungurescu-nemțescu-slavicu (Fără fôe tit.); 1 vol., format 8°, p. 41.

Maior, Petru

Orthographia Romana sive Latino-Valachica, una cum clavi quapenetrabilia originationis vocum reserantur / per Petrum Maior de Ditso Szent Marton, archidiaconum diocesis Fogarasiensis. - Budae: Typis Regiae Universitatis Hungaricae, 1819. - VIII, 103 p.

⁵¹ Lucrarea provine din donația Petru Bădilă, asesor consistorial, protopop și paroh. *Transilvania*, 7 (1 aprilie 1878), p. 84.

⁵² Un exemplar provine din donația Petru Bădilă, asesor consistorial, protopop și paroh. *Transilvania*, 7 (1 aprilie 1878), p. 84.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ Exemplar provenit din donația Nicolau Borzea din Viștea Inferioară. Vezi Bițu, *Casa Națională a Asociațiunii*, p. 7.

⁵⁵ Lucrarea provine din donația Petru Bădilă, asesor consistorial, protopop și paroh. *Transilvania*, 7 (1 aprilie 1878), p. 84.

3 exemplare, format 8°, p. 42; BRV III, nr. 1039, p. 299; lucrarea apare și în catalogul întocmit de Nicolae Petra-Petrescu, cota 851, p. 35⁵⁶.

Molnar, Ioan

Deutsch-Walachische Sprachlehre / Verfasset von Johann Molnar. - Wien, 1788: bei Joseph Eblen von Kurzbek hofbuchdrucker. - 445 p. 2 exemplare⁵⁷, format 8°, p. 45; BRV II, nr. 521, p. 324 – prima ediție; lucrarea apare și în catalogul întocmit de Nicolae Petra-Petrescu, cota 878, p. 38⁵⁸.

Mumuleanu, Barbu Paris

Caracteruri / compuse de Paris Mumuleanu. - București: în Tipografia de la Cișmeaua lui Mavroghene, 1825. - 172 p. 1 vol., format 8°, p. 45; BRV III, nr. 1241, p. 464; lucrarea apare și în catalogul întocmit de Nicolae Petra-Petrescu, cota 770, p. 38⁵⁹.

Fournier, M.

Gramatică francezo-românească / de G. Pleșoianul. - 1830: Se vând la librerie D. George Petrovici din București. - 163 p. 2 vol., format 8°, p. 50; BRV III, nr. 1482, p. 688; lucrarea apare și în catalogul întocmit de Nicolae Petra-Petrescu, cota 850, p. 43.

Piuariu-Molnar, Ioan

Retică, adică învățătura și întocmirea frumoasei cuvântări. Acum întâi izvodită pe limba românească. Împodobită și întemeiată cu pildele vechilor filosofi și dascăli bisericești. - Buda, 1798: Tipografia Orientalicească a Universității. - 296 p. 1 exemplar, format 8°, p. 52; BRV II, nr. 616, p. 403; lucrarea apare și în catalogul întocmit de Nicolae Petra-Petrescu, cota 235, p. 47.

Șincai, Gheorghe

Elementa linguae daco-romanae sive valachicae emendata, facilitata et in meliorem ordinem redacta / per Georgium Sinkai de eadem. - Budae, 1805: Typis Regiae Universitatis Pestanae. - 110 p. 1 exemplar, format 8°, p. 58; BRV II, nr. 687, p. 464⁶⁰.

Tempea, Radu

Gramatică românească / alcătuită de Radu Tempea directorul Școalelor Neunite Naționalicești prin marele Prințipat al Ardealului. - Sibiu, 1797: Bart, Petru. - 218 p. 1 exemplar, format 8°, p. 60; BRV II, nr. 612, p. 394.

Molnar, Ioan

Wörterbüchlein Deutsch un Wallachisches = Vocabularium nemțesc și românesc. - Hermannstadt; Tipărit în Sibii, 1822: Im Werlag ben Martin v. Hochmeister: La

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ Un exemplar provine din donația Simeon Dragomir. Vezi Bițu, *Casa Națională a Asociațiunii*, p. 11.

⁵⁸ Un exemplar provine din donația Hermina Sentz. *Transilvania*, 1 (15 ianuarie 1890), p. 23-24.

⁵⁹ Lucrarea provine din donația Petru Bădilă, asesorul consistorial, protopop și paroh. *Transilvania*, 7 (1 aprilie 1878), p. 84.

⁶⁰ Un alt exemplar existent în *Colecțiile speciale* ale Bibliotecii Județene „Astra” Sibiu (colligat), este semnalat de către Eugenia Crișan, *Cărțile lui Gheorghe Șincai în Colecțiile speciale ale Bibliotecii Astra*, în *Tribuna*, CX (1994), nr. 1106, donație, consideră autoarea, făcută de către Sever Dan, membru al Societății literare „Samuil Vulcan” din Beiuș, în numele societății amintite, în 11 mai 1904.

privileghiul tipograf Martin Hohmaister. - 183 p. 1 exemplar, format 8°, p. 64; BRV III, nr. 1159, p. 401.

Istorie. Geografie

Cantemir, Dimitrie, domnitorul Moldovei, 1710-1711

Geschichte des Osmanischen Reichs nach seinem Anwachs und Abnehmen, beschrieben von Demetrie Kantemir, ehemaligem Fürsten in Moldau. Nebst den Bildern der türkischen Kaiser, von den Gemälden in dem Seraj durch des Sultans Hofmaler sind. abgenommen worden. Aus dem Englischen übersetzt. - Hamburg: bei Christian Herold, 1745. - 64, 852 p., 1 h.: il. 4 vol, format 4°, p. 69; BRV II, nr. 238, p. 84.

Cantemir, Dimitrie, domnitorul Moldovei, 1710-1711

Histoire de L'Empire Othoman, ou se voyent les causes de son aggrandissement et de sa décadence. Avec des notes tres instructives / Par S. A. S. Demetrius Cantimir, Prince de Moldavie; Traduite en françois par M. de Joncquieres, Commandeur. - Paris: Chez Le Clerc pere & fils, 1743. - 2 vol. ; XLVIII, 300 p. (I); [4], 390 p. (II): il. 4 vol., format 4°, p. 69; BRV II, nr. 231, p. 66.

Cantemir, Dimitrie, domnitorul Moldovei, 1710-1711

The History of the Growth and Decay of the Othman Empire ... Written Originally in Latin ... / By Demetrius Cantemir, late Prince of Moldavia; Translated into English, from the Author's own Manuscript, by N. Tindal, M. A. Vicar of Great Waltham in Essex. - London, 1756: Printed for A. Millar in the Strand. - 460 p., 1 pl.: il. 1 vol., folio, p. 69; BRV II, nr. 297, p. 133.

Golescu, Dinicu

Însemnare a călătoriei mele / Constandin Radovici din Golești făcută în anul 1826. - Buda: În Craiasca Tipografie a Universității Ungariei, 1826. - 237 p. 4 vol., format 8°, p. 85; BRV III, nr. 1276, p. 492.

Kengyelácz, Pavel

Istoria universală sau a toată lumea / După întocmirea D. Pavel Kenghelaț, arhimandritul Mănăstirii Sfântului Gheorghe în Bănat; acum întâia oară pre limba românească prefăcută și așezată de Ioan Teodorovici, la Besearica greco-românească din Pesta paroh. - La Buda: Cu tipariul Crăieștei Universitate din Pesta, 1824. - 390 p., 1h. : il. 1 vol., format 8°, p. 85; BRV III, nr. 1210, p. 436⁶¹.

Istoria specială a Românilor

Aaron, Theodor

Scurtă apendice la Istoria lui Petru Maior... / Țesută de Theodor Aaron. - Buda: Cu tipariul C. Universității din Pesta, 1828. - 79 p. 1 vol., format 8°, p. 98; BRV III, nr. 1355, p. 566.

Bojincă, Damaschin

⁶¹ Lucrarea provine din donația Petru Bădilă, asesor consistorial, protopop și paroh. *Transilvania*, 7 (1 aprilie 1878), p. 84.

Respundere dezgurzătoare la cârtirea cea în Hale în anul 1823 sub titula "Erweis dass Walachen nicht römischer abkunft find..." / Întru latinește ȋtesută, iară acuma în limba daco-românească preîntoarsă tot de același autor Damaschin Bojâncă. - Buda: În Crăiasca Tipografie a Universității Unguresci din Pesta, 1828. - 120 p. 3 vol., format 8°, p. 99; BRV III, nr. 1357, p. 569; lucrarea apare și în catalogul întocmit de Nicolae Petra-Petrescu, cota 269 p. 862.

Cantemir, Dimitrie

Demetrii Kantemirs ehemaligen Fürsten in der Moldau, historisch-geographisch und politische Beschreibung der Moldau, nebst dem Leben des Verfassers und eine Landcharte. - Frankfurt und Leipzig, 1771. - 341 p., 1 h : il. 3 vol., format 8°, p. 99; BRV II, nr. 375, p. 196.

[Costin, Toma]

Discussio descriptionis Valachorum Transylvanorum editae Patrioticis Paginis (Vaterländische Blätter). - Pesthina (Pesta), 1812: Typis Matthiae Trattner. - 47 p. 1 vol., format 8° (p. 101); BRV III, nr. 805, p. 56.

Maier, Petru

Istoria pentru începutul românilor în Dacia / Întocmită de Petru Maier de Dicio-Sânmartin protopop. - La Buda: În craiasca tipografie a Universității Ungurești din Pesta, 1812. - 348 p. 4 exemplare, cu edițiile din 1834 și 1883, p. 104; BRV III, nr. 809, p. 57.

Murgu, Eftimie

Widerlegung der Abhandlung, welche unter dem Titel vorkömmt Erweis, dass die Wallachen nicht römischer Abkunft sind ... / Verfasst von E. Murgu. - Ofen (Buda): Gedruckt mit Königl. Universitäts Schriften, 1830. - 156 p, 2 pl. 2 vol., format 8°, p. 106; BRV III, nr. 1490, p. 693.

Maier, Petru

Reflexiones in responsum Domini recensentis Viennensis ad animadversiones in recensionem historiae de origine valachorum in Dacia e Valachico in Latinum translatae. - Pesthina (Pesta), 1815: Typis Joan. Thom. Trattner. - 38 p. 1 exemplar (broșură), format 8°, p. 108; BRV III, nr. 880, p. 12263.

Roja, Gheorghe Constantin

Untersuchungen über die Romanier oder sogenannten Wlachen, welche jenseits der Donau wohnen; auf alte Urkunden gegründet = Exetaseis peri ton Rhomaion e ton onomazomenon Blakhon osoi katoikousin antiperan tou Dounabeos ... / von Georg Constantin Rosa, Zuhörer der Physiologie und Geburtshülfe auf der medizinischen Universitäts-Fakultät zu Pesth in Ungarn. - Pesth, 1808: gedruckt bey Mathias Trattner. - 159 p.: il. 2 vol., format 8°, p. 109; BRV II, nr. 753, p. 537; lucrarea apare și în catalogul întocmit de Nicolae Petra-Petrescu, cota 470, p. 48.

Supplex libellus Valachorum Transsilvaniae iura tribus receptis nationibus communia postliminio sibi adseri postulantium. Cum notis historico-criticis I. C. E. civis

⁶² Un exemplar provine din donația Petru Bădilă, asesor consistorial, protopop și paroh. *Transilvania*, 7 (1 aprilie 1878), p. 84.

⁶³ Lucrarea provine din donația Petru Bădilă, asesor consistorial, protopop și paroh. *Transilvania*, 7 (1 aprilie 1878), p. 84.

Transilvani. - Claudiopoli (Cluj): Sumptibus et Typis Martini Hochmeister, 1791: Eszterhazi, C.. – 59 p. 1 exemplar (broșură), format 4°, p. 109; BRV II, nr. 548, p. 343.

Medicină

Vasici-Ungureanu, Pavel, dr.

Antropologia sau scurta cunoștință despre om și despre însușirile sale / întocmită și întru acest rând adusă de Pavel Vasici-Ungurian al mediției auzitoriu. - Buda: La Crăiasca Tipografie a Universității Ungurești, 1830. - XVI, 285 p. 1 vol., format 8°, p. 109; BRV III, nr. 1503, p. 711; lucrarea apare și în catalogul întocmit de Nicolae Petra-Petrescu, cota 224, p. 60, p. 60⁶⁴.

Economie, industrie, comerț

Cultura albinelor sau învățătura despre ținerea stupilor în magazine... / Tradusă... prin Ioan Tomici, protoprezviterul Caransebeșului. - Buda: Cu tipariul Crăieștei Universitate din Pesta, 1823. – 180 p. 1 vol., format 8°, p. 155; BRV III, nr. 1191, p. 429; lucrarea apare și în catalogul întocmit de Nicolae Petra-Petrescu, cota 633, p. 57⁶⁵.

Diverse

Calendariu romanesc pe anul de la Cristos 1830, quare se cuprinde di 365 de dzele și este aquum a treia oară într-aquestu modu lucratu / de Stefanu P. Niagoe, învetiatoriu Scolii Romanesci din Pesta. - Buda: Cu tipariu Cr. Tipografii. – 141 p. 1 vol.; BRV III, nr. 1475, p. 680.

III. La expoziția organizată la Sibiu în anul 1905, în noua Casă Națională a Asociațiunii, au fost expuse și următoarele lucrări⁶⁶:

*Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a legii vechi și a ceii noao toate care s-au tălmăcit de pre limba elinească pre înțelesul limbii rumânești*⁶⁷. Acum întâi s-au tipărit rumânește ... / Cu blagoslovenia Mării sale Prea luminatului și Prea sfințitului Domnului Domn Ioan Bob Vlădicul Făgărașului. - În Blaj: La Mitropolie, 1795. - 894, 246 p.; BRV II, nr. 595, p. 380.

Alfăvita sufletească care s-au tipărit... / Cu blagoslovenia cinstului Conzistoriumului al neuniților fiind Vicariș Clerului Ioan Popovici. - Sibiu, 1803: În Chesaro-crăiasca privilegiata Tipografia a lui Ioan Bart. - [14], 267 p.: il.; BRV II (656), p. 443⁶⁸.

Gheografia sau Scrierea Pământului, întocmită după orânduiala cea mai noao, așezată pentru 4 părți ale Pământului, adecă: Europa, Asia, Africa, America cu tot cuprinsul lor / Cu toată chieluiala lui Nicola Nicolau din Brașov s-au tipărit. - La Buda: În Crăiasca

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ Vezi Bițu, *Casa Națională a Asociațiunii*.

⁶⁷ Exemplar donat de Despărțământul Brașov al ASTREI, *ibidem*, p. 10.

⁶⁸ Exemplar provenit din donația pr. Nicolau Chircu din Almaș – Săliște. *Ibidem*.

Tipografie a Universității Ungarice, 1814. - vol. I: 222 p.; vol. II: 174 p.; *BRV* III, nr. 851, p. 101⁶⁹.

Calendariu ce slujește peste 100 de ani, începând de la anul 1814 până la anul 1914... / Anul întâiu românește alcătuit și cu cheltuiala lui Nicola Nicolau din Brașov. - La Buda: În Crăiasca Tipografie a Universității Ungurești, 1814. - 192 p.; *BRV* III, nr. 847, p. 97⁷⁰.

⁶⁹ Exemplar provenit din donația Silvestru Moldovan, Sibiu. *Ibidem*, p. 12.

⁷⁰ Exemplar provenit din donația Ioan Olariu, Deva. *Ibidem*.